

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING KREATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH MODELII

Berdiyeva Muborak Baxtiyorovna

Guliston davlat universiteti tayanch doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8409053>

Annotatsiya. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ kompetentligini rivojlantirish modeli tahlil qilingan. Uni takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Motivatsion-qiymatli komponent, pedagogik modellashtirish, kreativ kompetentlik.

Asosiy qism. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ kompetensiyasini shakllantirishning asosiy maqsadi va ko'zlangan natijasiga erishish uchun biz tadqiqotning konseptual g'oyalari asosida metodik modelni yaratishni nazarda tutadigan pedagogik modellashtirishga tayandik.

Mamlakatimiz pedagog olimlarining bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ kompetensiyasini shakllantirish bo'yicha tadqiqotlarini, ta'lim tizimidagi mahalliy va xorijiy tajribalarni, bo'lajak mutaxassislarini maxsus kasbiy tayyorlash bilan shug'ullanadigan o'qituvchilar bilan maqsadli suhbatlarni tahlil qilish asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining kreativ kompetensiyasini shakllantirish bo'yicha maxsus konsepsiya rivojlantirildi.

Konsepsiya quyidagi pedagogik tarkibiy qismlarning mohiyatini aniqlash bilan bog'liq asosiy nuqtai nazar va kreativ kompetensiyani shakllantirish usullarini aks ettiradi: motivatsion-qiymatli, tarkibiy, tashkiliy-faoliyat, nazorat-baholash, refleksiv-tuzatish. Ushbu komponentlarni ko'rib shiqamiz.

Motivatsion-qiymatli komponent

Motivatsion-qiymatli komponent – bu kreativ kompetensiyali mutaxassisni shakllantirishga qaratilgan kreativ kompetentlikning dastlabki tizimini tashkil etuvchi tarkibiy qismidir.

Umumbashariy umuminsoniy qadriyatlarga, shuningdek, shaxsning o'z-o'zini takomillashtirish, o'z-o'zini rivojlantirish, o'z-o'zini tashkil etish, kasbda o'z-o'zini anglash kabi yangi qadriyatlarga qaratilgan bo'lib, ular muhokama qilinadi, baholanadi, qabul qilinadi yoki rad etiladi.

Olimlarning nuqtai-nazarini har tomonlama tahlil qilar ekanmiz, o'qituvchi fundamental va maxsus kreativ tayyorgarlik doirasida talabalar faoliyatini kelajakdagi kreativ faoliyatni rag'batlantirish va tartibga soluvchi vazifasini bajaradigan gumanistik ideallarga asoslangan qiymat yo'nalishlarini tanlash qobiliyatlarini shakllantirishga yo'naltiradi.

O'qituvchining asosiy vazifasi bo'lajak mutaxassisni "hayot uchun" standart bilimlar to'plami bilan emas, balki bilimlarni qo'llash, uni mustaqil ravishda olish, jamoada ishlash qobiliyatini shakllantirish, "Men – konsepsiya"ni va "Men va biz" pozitsiyasini standart bilimlar to'plami bilan jihozlash, balki bilimlarni qo'llash uchun barqaror ijobiy extiyojni yaratish xisoblanadi.

M.M. Potashnik va P.I. Pidkasistiyning takidlashicha, insonning har qanday faoliyati ushbu faoliyatdan oldin ijobiy natijaga muhtoj bo'lib, unga erishish uchun jismoniy va ma'naviy xarakterlar ma'lum darajada muvaffaqiyatga erishish uchun yo'naltiriladi¹.

¹ <http://library.ziyonet.uz/uz/book/126326>

Maqsad – faoliyat natijasini baholashda eng muhim ko‘rsatkich bo‘lib, sifatli tavsiflangan va iloji bo‘lsa, to‘g‘ri miqdoriy loyihalashtirilgan modelning yutuqlarini aks ettiradi.

Olib borilgan tadqiqotlar tahlili va o‘quv faoliyatini psixologik tahlil qilish natijasida tadqiqotchilar (V.M.Munilov, V.R. Zinchenko, G.I. Shchukina) uning yanada parchalanishi, farqlanishi zarurligi to‘g‘risida xulosaga kelishadi. Shuning uchun kreativ kompetentlikni yetarli darajada shakllantirish jarayonida muhim o‘rin egallashga qaratilgan oraliq maqsadlarni belgilash bilan shug‘ullanadi. Bu natijalarga erishish (masalan, oraliq nazorat va monitoringni amalga oshirish, mavjud muammolar bo‘yicha yechimlarni taklif qilish va boshqalar), uni amalga oshirish kundalik hayotda ham, mustaqil fikrlash, kreativ munosabatlarda ham muammolarni tahlil qilish va hal qilishga tayyorligini aks ettiradi [1].

Mazkur tadqiqotda maqsad motivni aniqlaydi hamda kreativ faoliyatni faollashtirishga kerakli darajada yordam beradi. Kreativ motivatsiya va tadqiqot faoliyati bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisini shakllantirish jarayonida tizimni shakllantirish funksiyasini bajaradi, bu kasbning yangiligini o‘rganishda, nufuzli oliy kasbiy pedagogik ma‘lumot olishda ifodalanadi. Kasbni ongli ravishda tanlashning ijobiy motivlari – bu oliy ta‘lim muassasasi talabalarining o‘zini o‘zi takomillashtirishga bo‘lgan istagini rivojlantirishga asoslangan: ya‘ni “Men – bo‘lajak mutaxassisman” [2].

Ma‘lumki, kreativ qiziqish ma‘lum miqdorda shakllanadi va ta‘limning ichki motivatsiyasi xisoblanadi. O‘qituvchi o‘quv ishlarini bajaradigan har bir talabaning maqsadlari o‘quv faoliyati maqsadlariga mos kelishini ta‘minlashi zarur xisoblanadi.

Talabalarning kreativ kompetensiyasini shakllantirish kasbiy ahamiyatga molik maqsadlarning motivlari va qadriyatlarini bilish o‘quv jarayonida samarali ta‘sir ko‘rsatishga imkon beradi va kasbni muvaffaqiyatli o‘zlashtirishni ta‘minlaydi. Talabaning subyektiv pozitsiyasini shakllantirish, shaxsiy va kasbiy rivojlanishi motivlar faolligining namoyon bo‘lishi: qiziqish va yutuqlar, qiziqishning kelajakdagi kasbning kreativ muammolarini hal qilishga tayyorligi va qobiliyatiga rivojlanishi tufayli amalga oshiriladi.

Zamonaviy, ijtimoiy-kasbiy faoliyatga yo‘naltirish; umumiy madaniy va huquqiy darajaga intilish; har xil turdagi motivlarni qo‘llab-quvvatlash sifatida mutaxassislik bo‘yicha mustaqil ravishda yangi bilim va ko‘nikmalarni egallash qobiliyati, motivatsion kompetensiyalar kreativ kompetensiyali mutaxassisni shakllantirishning muxim omillaridan biri xisoblanadi [3].

Binobarin, motivatsion-qiyamatli tayyorlik – bu talabaning muayyan sharoitiga, uning ichki holatiga qarab aniqlanadi. Motivlar, qadriyatlar, mavzu pozitsiyasi, tayyorgarlik darajasining rivojlanishini ta‘minlash pedagogika oliy ta‘lim muassasasi talabalarining kasbiy kompetensiyasini shakllantirish modelining barcha boshqa tarkibiy qismlarini amalga oshirish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

Tarkibiy komponent:

Kreativ kompetensiyani shakllantirish bo‘yicha yuqoridagi fikrlar bizning tadqiqotimizda tarkibiy komponentning ajralmas bo‘lagi xisoblanadi, uning dizayni tizim-faoliyat yondashuviga asoslangan, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining bilimlari, ko‘nikmalari va shaxsiy fazilatlarini o‘zlashtirish va rivojlantirishni o‘z ichiga oladi va uning ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rnatadi. Shu bilan birga, o‘qituvchi o‘z ishida maxsus fanlarni o‘rganishda talabalarning o‘ziga xos xususiyatlarini xisobga olishi kerak, ya‘ni kreativ

kompetentlikni shakllantirish modelini amalga oshirishda tarkibiy komponent sifatida ishlaydi va tuzilishi, ko'rsatkichlari, vositalari va turlari to'g'risida bilimlarni o'z ichiga oladi.

Tarkibiy komponentni ishlab chiqishda Davlat ta'lim standarti talablarini xisobga olish va tanqidiy fikrlash, shaxsning ijodiy fazilatlarini, mavzu munosabatlarini rivojlantirishga qaratilgan blok-modulli, kompyuter va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT)ga tayanish kerak.

Pedagogik adabiyotlarda "modul" turli xil xususiyatlarga ega ekanligi talqin qilinadi. J. Rassel modulli o'qitishning asoschisi sifatida modulni "o'quv to'plami" deb nomlashni taklif etadi va u o'quv materialining birliklari va belgilangan xarakterlardan iborat deb xisoblaydi. S.Ya. Batishev esa, modulni – "blokning bir qismi, bunday hajmdagi o'quv materiallari natijasida har qanday aniq ishni bajarish uchun ba'zi nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalarni egallash mumkin" deb ta'riflaydi [4].

O'quv moduli – bu o'quv ma'lumotlarining nisbatan mustaqil bloki bo'lib, shu jumladan maqsad va o'quv vazifalari, uslubiy tavsiyalar, xarakterlar va o'quv faoliyati muvaffaqiyatini boshqarish (o'z-o'zini boshqarish) vositalarining indikativ asosi.

Falsafiy nuqtai-nazardan modulni dunyoni tizimli aks ettirish vositasi sifatida belgilanishi K.Ya. Vyazina tomonidan bildirilgan: Uning fikriga ko'ra "Modul – bu miqdor yoki o'z-o'zini rivojlantirish usuli xisoblanadi".

Demak, modul maqsadli funksional yechim, maxsus fanlarni individual yoki guruhli o'rganish uchun alohida o'quv to'plami sifatida qaraladi, unda talabaning faoliyati bilimlarni o'zlashtirish bosqichlari mantiqida tuzilgan.

References:

1. Andpeyev, V.I. Usloviya yevpistisheskogo programmirovaniya ushebno-issledovatel'skoy deyatelnosti shkolnikov / V.I. Andreyev // Sovetskaya pedagogika. - 1979. - № 3. - S. 74-78.
2. Andreyev A.L. Kompetentnostnaya paradigma v obrazovanii: opit filosofsko-metodologicheskogo analiza//Pedagogika. 2005. №4. S. 19-27.
3. Ganieva, M. (2023, June). EMPOWERING LOGICAL THINKING IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS THROUGH TIPS TECHNOLOGY. In Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education (Vol. 1, No. 12, pp. 62-63).
4. Baydenko V.I. Kompetensii: k osvoyeniyu kompetentnostnogo podxoda (Leksii v slaydax): Materiali k pervomu zasedaniyu metodologicheskogo seminaru 20 maya 2004 g. M.: Issledovatel'skiy sentr problem kashstva podgotovki spetsialistov, 2004. 30 s.
5. Belkin A.S. Pedagogicheskaya kompetentnost: Usheb. Posobiye. / A.S. Belkin, V.V. Nesterov. Yekaterinburg: Sentr «Ushebnaya kniga», 2003. -188 s.
6. Ganiyeva, M. (2023). THE MAIN DIRECTIONS OF DEVELOPING THE LOGICAL THINKING OF FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS (IN MATHEMATICS LESSONS). Science and innovation, 2(B3), 30-33.